Помоћ породици
19 93
Humanitarian organisation
Family care

DA NAŠE SPECIJALNE ŠKOLE BUDU KAO EVROPSKE
Let´s make our special education schools more European

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ПРЕПОРУКЕ

ДА НАШЕ СПЕЦИЈАЛНЕ ШКОЛЕ БУДУ *KAO* ЕВРОПСКЕ

Foto: Medija centar

САДРЖАЈ:

2 Да наше специјалне школе буду **КАО ЕВРОПСКЕ**

4 ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ У СРБИЈИ

7 ПЛАН И ПРОГРАМ У ШКОЛАМА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

8 ШКОЛЕ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ – ИЗАЗОВИ И ПОДРШКА

10 ШКОЛЕ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ШВЕДСКОЈ

11 „СПЕЦИЈАЛНА ТРЕНИНГ ШКОЛА“ НЕ НУДИ ТИПИЧНЕ ШКОЛСКЕ ПРЕДМЕТЕ ВЕЋ СЕ ФОКУСИРА НА СТИЦАЊЕ ЖИВОТНИХ ВЕШТИНА

13 ***Препоруке за унапређивање рада школа за децу са сметњама у развоју у Србији***

15 ***Примери добре праксе образовања деце са сметњама у развоју у Србији***

17 ***Уместо закључка***

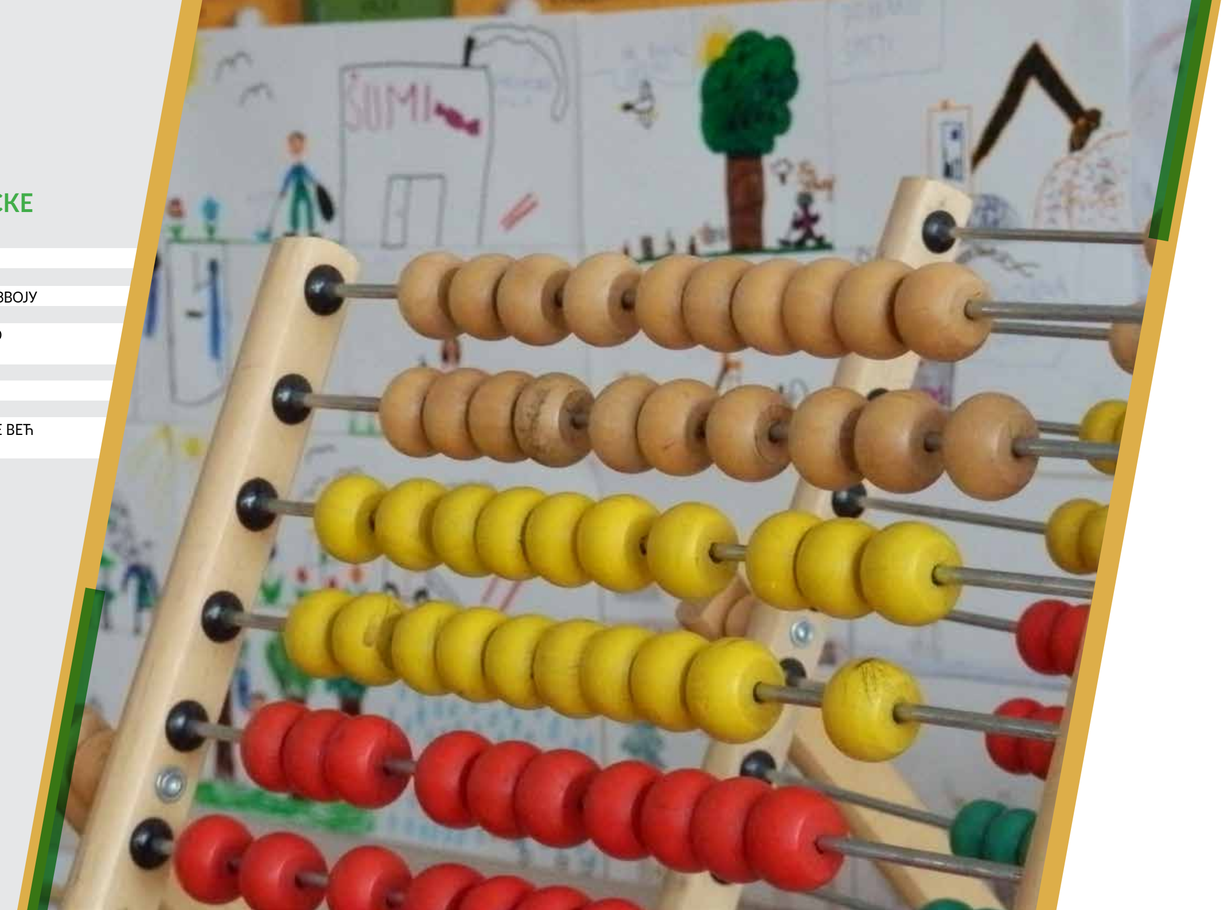

Да наше специјалне школе буду *KAO* ЕВРОПСКЕ

Препоруке за унапређивање рада школа за децу са сметњама у развоју у Србији*

Стручњаци који се баве унапређивањем образовања и васпитања настоје да створе такве услове да школа што више буде по мери детета, како би напредак детета био што успешнији. Када говоримо о образовању и васпитању деце са сметњама у развоју ово настојање је императив.

Организација „Помоћ породици“, која је регистрована за образовну делатност, дуги низ година спроводи програме едукације просветних радника, као и информисања родитеља и јавности о могућностима подршке деци са сметњама у развоју.

Инклузија не значи само боравак деце са сметњама у развоју у „редовној“ школи или вртићу (без остваривања права на додатну подршку) и не односи се само на аспект образовања, већ на друштво у целини. Због тога инклузију, пре свега, треба схватити као друштвену инклузију, а да би она била успешна неопходно је створити добре услове у друштву, а деци са сметњама у развоју понудити такве програме који ће бити усмерени на стицање животних вештина.

У оквиру програма Ерасмус+, финансираног од стране Европске уније, организација „Помоћ породици“ спроводи пројекат под називом „Да наше специјалне школе буду као европске“. Пошли смо од идеје да изменимо доминантну перцепцију „специјалног школства“ као непожељне образовне праксе. Свугде у свету специјално значи нешто посебно и прилагођено, а у то смо се уверили кроз програм учења и посматрања на радном месту у Стокхолму. Та чувена реченица „школа по мери детета“ у Шведској није само фраза.

* Препоруке су резултат пројекта „Да наше специјалне школе буду као европске“ који се спроводи у оквиру Еразмус+ програма Европске уније.

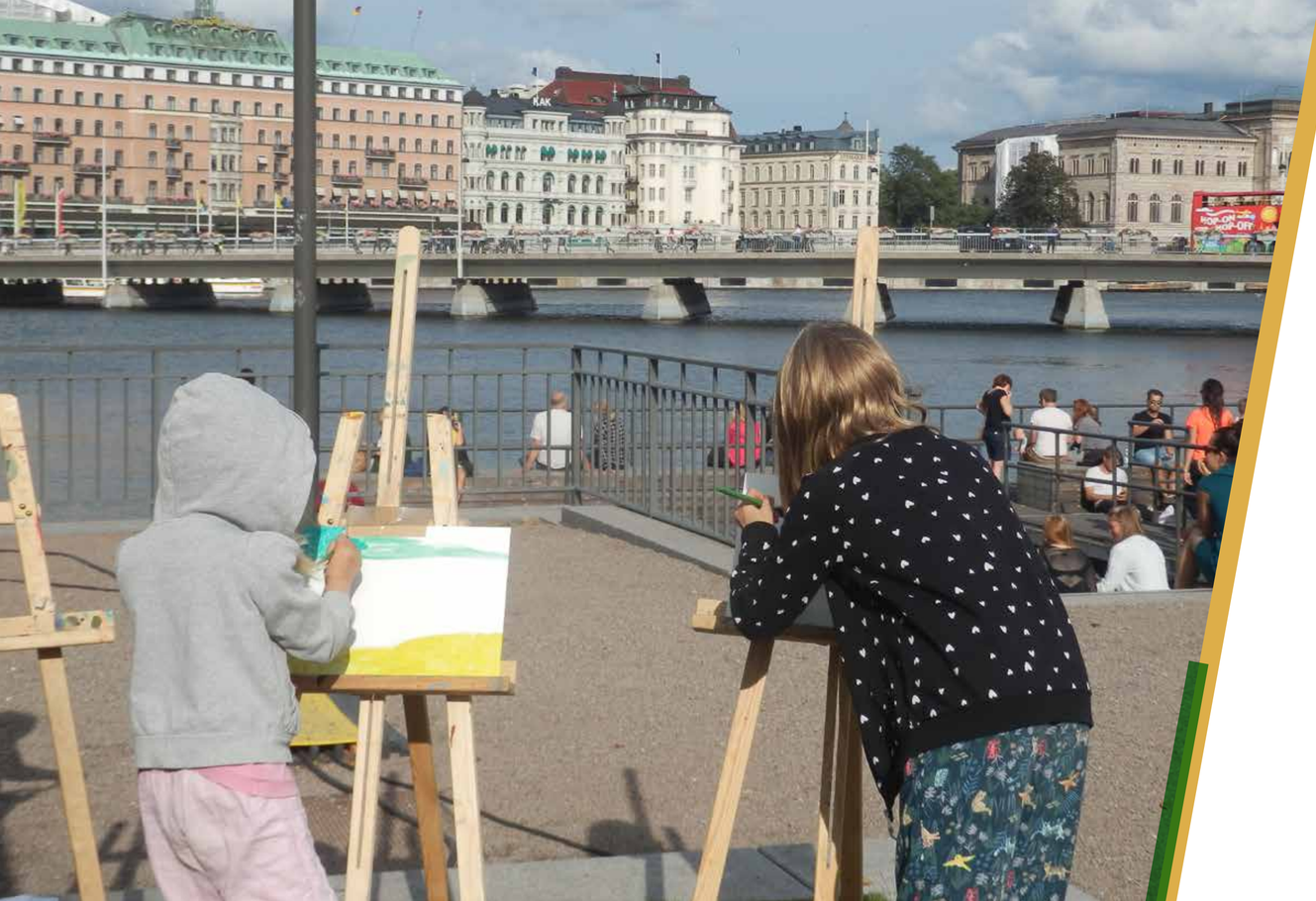

ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ У СРБИЈИ

Према Закону о основама система образовања и васпитања, сви грађани имају једнако право на образовање. Од 2006. године бесплатно предшколско образовање је у Србији постало обавезно. Основно образовање је у Србији такође бесплатно и обавезно. Траје осам година и подељено је у два циклуса. Први циклус траје од првог до четвртог разреда, а други циклус од петог до осмог разреда осно-вне школе. Свако дете које на почетку школске године има најмање шест и по и највише седам и по година старости уписује се у први разред основне школе. Средњошколско образовање може да траје три или четири године, бесплатно је, али није обавезно. Иста правила важе и за децу са сметњама у развоју. Образовни систем је под директном надлежношћу Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. У првом циклусу ученици имају само једног учитеља који предаје све предмете осим страних језика, верске наставе и грађанског васпитања. У другом циклусу, од петог до осмог разреда, сваки предмет предаје посебан наставник.

Законом о основама система образовања и васпитања из 2009. године, који је од свог доношења почео са систематском имплементацијом инклузивног образовања, регулисано је и образовање деце са сметњама у развоју. Нови Закон о основама система образовања и васпитања донет је 2017. године без промена у суштинским вредностима које прокламује. Овај Закон наглашава да образовни систем мора осигурати једнака права и приступ образовању за сву децу, ученике и одрасле, без дискриминације. Право на квалитетно образовање које је прилагођено узрасним и индивидуалним образовним потребама, као и поштовање различитости је један од основних принципа овог Закона. Омогућено је прилагођавање специфичних стандарда постигнућа појединим ученицима. У складу са законом у школе су уведени тимови за инклузивно образовање, тимови за додатну подршку у образовању, индивидуални образовни планови (ИОП), педагошки асистенти и лични пратиоци. Поред тога, школе за ученике са сметњама у развоју могу пружати додатну подршку у образовању деце, ученика и одраслих особа са сметњама у развоју у образовним групама, другој школи и породици. Родитељима је гарантовано право да изаберу школу коју ће дете похађати без обзира на врсту сметње у развоју које дете има или степен потребе за подршком.

Не постоје прецизни подаци о броју деце са сметњама у развоју у Србији, као ни подаци о врсти и степену сметњи у развоју које ова деца имају. Такође, не постоје ни подаци колико деце са сметњама у развоју похађа редовне вртиће и школе. Један од разлога је и тај што родитељи нису обавезни да образовној установи доставе податке о сметњама у развоју које дете има. Без обзира на недостатак званичних података, увидом у ситуацију у пракси можемо закључити да се ситуација у школама за децу са сметњама у развоју последњих година променила.
Већина школа за децу са сметњама у развоју у Србији је претрпела спонтану транформацију, неке раније, а неке касније. Некада су школе за децу са сметњама у развоју биле подељене по типу сметње коју имају ученици који се уписују у школу. Данас школе за децу са сметњама у развоју у Србији примају децу без обзира на тип сметње. Законом је прописано да школа за децу са сметњама у развоју уписује ученике без обзира на тип сметње. Осим тога, актуелна ситуација показује да је у школама за децу са сметњама у развоју веома мали број деце са оштећењем слуха и оштећењем вида јер су препознати фактори ризика и могућности ране интервенције, због напретка медицине све је мањи број превремено рођене деце која добијају оштећење вида, а деца са оштећењем слуха се упућују на рану кохлеарну имплантацију која им помаже да чују.

Поред чињенице да је све мањи број деце са оштећењем слуха и вида, ова деца похађају редовне школе и вртиће, тако да их је и због тога све мање у школама за образовање деце са сметњама у развоју. Због наведене ситуације некадашње школе за децу оштећеног слуха и оштећеног вида су остале са веома малим бројем деце, па су почеле да уписују децу без обзира на тип сметње, како је и прописано Законом. Данас је у свим школама за образовање деце са сметњама у развоју највећи број деце са аутизмом и интелектуалном ометеношћу. Бројна истраживања показују да је аутизам неуроразвојни поремећај који је у популацији деце у све већем порасту.

Протеклих десет година у Србији је вођена опсежна кампања која је имала за циљ да сва деца са сметњама у развоју похађају редовне школе и вртиће. Иако је и до данас званично остала велика подршка за упис ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовне школе, „специјалне школе“ су ипак опстале. Према горе наведеном закону, упис деце у школе за образовање деце са сметњама у развоју зависи од мишљења Интерресорне комисије, односно мултидисциплинарног тима кога чине и родитељи. Родитељи одлучују о врсти образовног окружења за децу са сметњама у развоју, односно само уз сагласност родитеља дете може бити уписано у школу за образовање деце са сметњама у развоју. Деца са сметњама у развоју имају право на додатну подршку у домену образовања, здравства и социјалне заштите. Процену потреба детета за додатном подршком обавља Комисија за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету/ученику – Интерресорна комисија. Како би се олакшало инклузивно образовање уведене су бројне мере. Највећи број ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом у једном одељењу редовне основне школе је два, а број ученика по одељењу смањује се за два ученика на сваког ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, или за три ученика када је у одељење укључен ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом који се образује према ИОП-у 2.

Деца са сметњама у развоју у великом броју похађају редовне вртиће и школе, а подршка дефектолога и логопеда у пракси скоро увек изостаје. Последњих десет година се препознаје неопходност да се специјалне школе трансформишу из институција које се директно баве ученицима и децом у институције које пружају подршку општем систему образовања, односно да постану ресурсни центри, али ова визија није у потпуности артикулисана. Наиме, законом је само препозната могућност постојања Ресурсног центра за асистивне технологије. Осим тога, иако закон не помиње могућност формирања посебних (специјалних) одељења у редовним школама, она и даље постоје у пракси. Нажалост, не постоје ресурсна, тј. помоћна одељења, што је пракса у многим земљама са развијеним системом инклузивног образовања. У таквим одељењима деца проводе део дана, што даје могућност за индивидуални рад и проради тежих наставних садржаја, док се остале активности спроводе заједно са децом типичног развоја. Овакву организацију образовања деце са сметњама у развоју смо детаљно описали у кратком документарном филму под називом „Инклузија је флексибилност“. Овај филм смо 2012. године снимали у Финској, а сада га можете погледати на нашој страници www.facebook.com/Inkluzija.rs. Са оваквим примерима смо се упознали и 2017. године у Шведској кроз програм учења у оквиру пројекта „Да наше специјалне школе буду као европске“.

У предшколском васпитању и образовању у Србији, деца са сметњама у развоју могу бити уписана у одвојене “развојне” групе или опште образовне групе. Уколико су деца уписана у развојну групу тада добијају дефектолошку подршку васпитача/дефектолога.

Проблем који настаје у пракси је немогућност организације додатне подршке у вртићима и школама, велики број уписане деце у групе и одељења, недостатак образовања васпитача и наставника. Са степеном сметњи у развоју детета проблем је све видљивији.

ПЛАН И ПРОГРАМ У ШКОЛАМА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Некада су школе за образовање деце са сметњама у развоју имале посебне планове и програме, који су се заснивали на правилницима који су ближе организовали рад „специјалних“ школа које су биле подељене по типу сметње (школе за глуву и наглуву децу, слепу децу, децу са интелектуалном ометеношћу...) Данас, Закон о основама система образовања и васпитања прописује да је Национални курикулум, односно Школски програм, образовни оквир за све ученике (са сметњама у развоју или без њих), који се, ако је потребно, прилагођава потребама ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом преко индивидуалног образовног плана (ИОП). Поред модификација садржаја школских предмета, овај план може укључивати и модификацију наставног плана и програма за сваког појединачног ученика. У развоју ИОП-а, посебна пажња посвећена је стиловима учења, утицају фактора окружења на учење, друштвеним и комуникацијским вештинама, самосталности и бризи о себи.

Курикулум општег образовања се често доживљава као неприкладан за ученике са сметњама у развоју, посебно за ученике са најкомплекснијим потребама. И у школама за образовање деце са сметњама у развоју питање плана и програма се препознаје као проблем. Некадашњи наставни планови и програми који су дизајнирани за одређене врсте сметњи у развоју, боље су задовољавали потребе ове деце. Ови ставови до одређене мере одражавају недостатак схватања суштине ИОП-а и могућности које пружа, али и компликоване процедуре, пре свега административне.

ШКОЛЕ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ – ИЗАЗОВИ И ПОДРШКА

Инклузивно образовање у Србији нема дугу традицију. Држава је почела подржавати проинклузивну политику након 2000. године, а правни оквир за подршку овој политици појавио се у 2009. години. Иако су постојећи прописи вероватно међу најинклузивнијим и најквалитетнијим у свету, постоје бројне тешкоће и дилеме у пракси. Прво, недостају ресурси и постоје озбиљни проблеми у финансирању подршке и услуга. Често се дешава да мултидисциплинарни тим (Интерресорна комисија) прописује услуге које нису касније обезбеђене, јер локална самоуправа не издваја средства за њих. Влада Републике Србије у свом извештају из 2014. године наводи да образовни систем није довољно инклузиван; односно капацитети образовног система нису довољни за одговор на образовне потребе различитих угрожених група. Слично гледиште изражава се и у извештају омбудсмана из 2015. године, који верује да додатни систем подршке у образовању деце са сметњама у развоју није довољно развијен и да постојеће услуге подршке нису довољне.

Сарадња редовних и специјалних школа/одељења је спорадична и најчешће је у облику повремених заједничких ваннаставних активности које су унапред планиране и под сталним надзором наставника.
Ставови многих наставника су резервисани пре него негативни. Наставници се жале на недостатак знања и на недостатак подршке у раду са децом са сметњама у развоју. Семинари за наставнике

обично су кратки и углавном имају за циљ "оснаживање", а не добијање нових компетенција. Са друге стране, дефектолози, односно специјални едукатори, су збуњени са порукама које добијају у вези са њиховом улогом у систему инклузивног образовања — од идеје да би требало да буду његов саставни део, до идеје да њихова професија постаје сувишна.

Постоји опште незадовољство наставним праксама и у редовним и у „специјалним" школама. Редовне школе су критиковане због фронталне наставе и инструкција које даје наставник, као и због неадекватног прилагођавања наставе ученицима различитих способности, док „специјалне" школе показују прекомерне тенденције према индивидуалном раду и недостатак посвећености развоју социјалних вештина и могућности за доношење одлука, чиме би се ученицима омогућило да се укључе у што природније животно окружење, односно у реалан живот са одређеним олакшицама и подршком.

Када дискутујемо о баријерама описаним у претходном одељку, треба узети у обзир да је инклузивно образовање имплементирано у Србији краће од 10 година. За то време је много учињено. Пре свега је промењена друштвена клима. Развијен је снажан законски оквир, унапређено је инклузивно образовање, јавност је сензибилисана, осмишљени су програми за обучавање наставника, уведене су афирмативне мере за ученике са сметњама у развоју. Објављене су бројне публикације за родитеље, о особама са инвалидитетом и о њиховим правима, као и различити приручници који омогућавају наставницима да добију најважније информације. Невладине организације су пружиле велики допринос поменутом напретку. На веб сајту наше организације и на Јутјуб каналу (www.youtube.com/pomocporodici) можете добити корисне информације кроз различите публикације и едукативне филмове. Иако је доста урађено то су ипак само почетни кораци у овој сложеној области.

Дошло је до преласка са медицинског на социјални модел ометености, а фаворизује се систем вредности и начина размишљања који прате овај модел. Министарство образовања, науке и технолошког развоја формирало је Групу за социјалну инклузију, а Влада Србије успоставила је Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва. Ефекте њиховог рада још увек очекујемо. Више није необично да се види дете или ученик са инвалидитетом у редовним предшколским установама и школама.

Родитељима се даје право да одлучују о образовном окружењу за своје дете и они то право користе. Они све чешће учествују у раду различитих удружења преко којих предлажу и траже нове услуге и подршку. Услуга лични пратилац детета, на основу података које добијамо из праксе, почиње да се схвата много шире него што она јесте. Лични пратилац не може бити замена за специјалну едукацију.

Инклузивно образовање се посматра у контексту реформе општег образовања. Термини "инклузивно" и "квалитетно образовање" да-нас се често поистовећују на стручним и научним конференцијама, што у пракси није тако.

ШКОЛЕ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ШВЕДСКОЈ

У Шведској за децу са интелектуалним сметњама, као и за децу са другим сметњама у развоју постоји посебан курикулум који се зове „CSSSID"– Обавезна основна школа за ученике са интелектуалним инвалидитетом и „CSSSSD"– Обавезна специјална школа за ученике са специфичним инвалидитетом.

Шведска троши 5,4% свог бруто домаћег производа (БДП) на образовне институције од примарног до терцијарног образовања (OECD, 2015). Право на образовање за сву децу прописано је Шведским законом о образовању (2010), који такође гарантује право на посебну подршку од предшколског до вишег средњошколског узраста, наглашавајући одговорност школа да узму у обзир потребе сваког детета. Према Националној агенцији за образовање посебне групе постоје углавном за децу којој је дијагностикован поремећај из спектра аутизма или озбиљни говорно- језички поремећаји. Постоје и независне основне и средње школе које су усмерене на ученике којима је потребна посебна подршка. Такође постоје десетине школа за образовање деце са неуропсихијатријским проблемима (Национална агенција за образовање, 2014).

Деца која не испуњавају националне захтеве за редовну школу због интелектуалних сметњи, примају се у специјалне школе (CSSSID). Пре уписа у овакву школу дете треба да прође процену, која се односи на педагошке, психолошке, медицинске и социјалне аспекте. Приликом боравка у Шведској, у једној установи, присуствовали смо пријему деце на почетку школске године и тимској свеобухватној процени њихових способности и потреба за подршком. У процес је такође укључен и родитељ. На овај начин би требале да функционишу и наше „Интерресорне комисије". За ученике са интелектуалним сметњама постоји и могућност да се школују у редовној школи према курикулуму за CSSSID или, обратно, у CSSSID школама, али поштујући наставни план редовне школе уз примену индивидуалног образовног плана.

„СПЕЦИЈАЛНА ТРЕНИНГ ШКОЛА“ НЕ НУДИ ТИПИЧНЕ ШКОЛСКЕ ПРЕДМЕТЕ ВЕЋ СЕ ФОКУСИРА НА СТИЦАЊЕ ЖИВОТНИХ ВЕШТИНА

Као што смо истакли, за децу са сметњама у развоју је веома важно да овладају животним вештинама. У Шведској постоји посебна врста „CSSID“ школе која је **„специјална тренинг школа“**, односно **„школа за обуку“**. Деца која похађају тренинг школу имају умерене до тешке интелектуалне сметње, теже облике поремећаја из спектра аутизма или вишеструке сметње. Тренинг школа не нуди академске предмете, већ има сопствени наставни план и програм који се фокусира на аспекте свакодневног живота, односно на стицање животних вештина.

То је програм који у Србији још увек не постоји, а веома је потребан. Стручњаци у Шведској позитивно оцењују ову организацију рада и сматрају да је важније да дете са сметњама у развоју сваког дана увежбава вештине које ће му бити потребне у животу него да на било који начин усваја садржаје који су организовани по структури наставних предмета. Наиме, у „специјалним тренинг школама“ не постоје наставни предмети као у “обичним специјалним“ школама, него постоје области као што су **естетика** (цртање, слушање музике, облачење, уређење простора и нега цвећа), **комуникација** (разговор, комункација помоћу слика, знаковни језик...), **моторика** (пливање, шетња, масажа, боравак у сензорној соби), **самопослуживање** (куповина, припрема хране, намештање кревета, облачење, купање, пеглање, коришћење машине за прање суђа) и **реалност** (свет око мене, који је дан, оријентација у простору).

На основу стеченог искуства, кроз програм учења у Шведској и увида у документацију у шведским школама, наш тим је почео да припрема предлог овог програма који ће бити прилагођен деци у Србији.

Деца у „тренинг школу“ долазе са шест или седам година, а завршавају са двадесет година. Наставни час траје 40-60 минута, а активности се планирају и смењују према сваком детету по потреби. Нема круте структуре часа и фронталног приступа и дуготрајног седења у школским клупама. Наравно, као ни у другим школама, нема школског звона. Деца која похађају тренинг школу захтевају висок степен подршке и поред специјалних едукатора ту је и велики број асистената у настави који су адекватно едуковани. Стручног особља има довољно да углавном на сваког ученика долази један запослени. Постоје и особе које имају специјализацију за област организације слободног времена јер се томе придаје велики значај. Професор музичког не држи класичну наставу из овог предмета него спроводи терапију музиком. Свака школа ове врсте има и особу која деци помаже да се снађу у животу ван школе у смислу остваривања контакта и тражења посла.

У овим школама имају осмишљен боравак деце током школског распуста и викенда, што је планирано годишњим планом. То омогућава континуитет што је за децу са сметњама у развоју веома важно.

Препоруке за унапређивање рада школа за децу са сметњама у развоју у Србији

Током процеса израде ових препорука, узели смо у обзир и примере добре праксе у Србији, на основу чега дајемо следеће препоруке за унапређивање рада школа за образовање деце са сметњама у развоју.

- Успоставити сарадњу са установама примарне, секундарне и терцијарне здравствене заштите.
- Примењивати стимулативне програме за децу са сметњама у развоју на најранијем узрасту.
- Формирати трансдисциплинарне тимове који ће проценити потребе детета, израдити, пратити и евалуирати предложени програм ране стимулације.
- Обучити стручњаке за примену инструмената за функционалну процену деце са сметњама у развоју у циљу израде индивидуалних стимулативних програма.
- Стимулисати развој деце са сметњама у развоју користећи специјализовану опрему и простор.
- Потребно је обезбедити да све школе за децу са сметњама буду квалитетно опремљене и да стандард буде уједначен без обзира да ли је школа у Београду или у малом граду.
- Рад са децом са сметњама у развоју треба да буде организован индивидуално и кроз активности у малим групама.
- У школама за образовање деце са сметњама у развоју поред редовног наставног плана и програма реализовати и посебне стимулативне програме (логопедске вежбе, реедукација психомоторике, корективно превентивне вежбе, оријентација и кретање, слушне и говорне вежбе...)
- Извршити прилагођавања организације рада у школи која подразумевају формирање специфичних тимова и стручних већа, тематско планирање, развој међупредметних компетенција, активне одморе, прилагођавање простора и распоред активности.
- Приликом планирања наставе у школи за децу са сметњама у развоју, посебно радити на развоју адаптивних вештина (концептуалне, социјалне и практичне вештине).
- Неопходно је омогућити да деца са тежим и вишеструким сметњама у развоју прате прилагођени програм учења који неће бити организован кроз уобичајене наставне предмете већ кроз одређене области. У Шведској постоје "тренинг школе" које су врста специјалне школе, а учење је усмерено на стицање животних вештина, на комуникацију, радно ангажовање и самопослуживање. Ове школе су за неке од корисника целоживотне. С обзиром на пораст преваленције аутизма и тежих ометености у развоју предлажемо да се у школама за децу са сметњама у развоју у Србији уведу и озваниче програми „тренинг школе", односно програми који су усмерени на комуникацију и стицање животних вештина.
- Опремити просторе за тренинг животних вештина и професионалну оријентацију и оспособљавање.
- Неопходно је примењивати у раду алтернативну и аугментативну комуникацију (Систем комуникације помоћу размене слика "PECS", Брајево писмо, знаковни језик...). Користити у раду асистивну технологију.

- Развијати ресурсне центре за процену, обуку за коришћење, праћење и примену асистивне технологије за ученике школе и за ученике који остварују право на додатну подршку из редовних школа.
- У оквиру ресурсних центара поред асистивних технологија иницирати израду помоћних наставних средстава.
- Потребно је интензивније примењивати научно засноване и социјално валидиране интервенције за подучавање деце са поремећајима из спектра аутизма.
- Развијати програме подршке дефектолога и логопеда за децу /ученике у редовним вртићима/школама.
- Ускладити законска и подзаконска акта у области образовања која ће олакшати имплементацију наставног плана и програма у школама овог типа.
- Развијати инклузивне програме са другим школама у области уметности, спорта...
- Како би квалитет живота деце са сметњама у развоју био на вишем нивоу, неопходно је направити програме у области организације слободног времена у школи и породици.
- Учинити образовање доступним кроз развој програма за децу на болничком и кућном лечењу, програм образовања одраслих, програм учења на даљину...
- Развијати програме подршке породици.
- Организовати семинаре за стручњаке у циљу имплементације савремених метода у раду са децом са сметњама у развоју.
- Едуковати васпитаче, наставнике и стручне сараднике кроз акредитоване семинаре.
- С обзиром на то да школе за децу са сметњама у развоју похађају деца без обзира на тип сметње неопходно је обезбедити додатну едукацију за дефектологе који су запослени у школама за децу са сметњама у развоју. У ширем окружењу, у Европи и свету, постоје нове методе рада, нови, савременији и ефикаснији приступи који су нама још увек недоступни. У времену када су у порасту вишеструке сметње у развоју од дефектолога се захтева шире знање од оног добијеног на основним студијама. Зато је неопходно дефектолозима обезбедити континуирану едукацију.
- Применити принципе универзалног дизајна у циљу креирања приступачног простора.
- Сензибилисати чланове локалне заједнице за потребе деце/ученика са сметњама у развоју.
- Извршити мапирање и умрежавање партнера из владиног, невладиног и приватног сектора.
- Иницирати пројектно финансирање у циљу унапређења подршке школама за образовање ученика са сметњама у развоју.

Примери добре праксе образовања деце са сметњама у развоју у Србији

Примере добре праксе образовања деце са сметњама у развоју у Србији наводимо како би се унапређивање образовања деце са сметњама у развоју спровело што успешније и што брже.
За примере добре праксе одабрали смо неке од школа са којима имамо добру сарадњу.

Пример 1:
Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“, Нови Сад

Ова школа за образовање деце са сметњама у развоју је, по нашем мишљењу, најразвијенија установа овог типа у Србији и у региону. Делегације из земаља окружења долазе да се упознају са радом ове школе.

Школу похађају деца са различитим сметњама у развоју и деца различитих узраста, од рођења до укључивања у друштвену заједницу. Ова школа има веома широк спектар услуга подршке: предшколски третман, основношколки програм (целодневна настава, полудневна настава, кућна настава, образовање одраслих, индивидуална настава, продужени боравак), средња школа са проширеном делатношћу, дневни боравак, радни центар, сервисни центар, едукативни камп...

Делатност остварују у Новом Саду и у дислоцираним одељењима. Школа има богате ваннаставне активности, специјализоване просторе за рад, примењује најсавременије методе рада.

Ова установа се од почетка деведесетих година, када је почела друштвено- економска криза, континуирано прилагођавала актуелној ситуацији, законској регулативи и потребама деце са саметњама у развоју.

Организација „Помоћ породици“ са овом установом има веома добру сарадњу, а посебно са мр Славицом Марковић, дугогодишњом директорком ове установе која је пружила велики допринос раду нашег тима.

Пример 2: **Основна школа „Радивој Поповић“, Земун**

Школа за децу са сметњама у развоју „Радивој Поповић“ у Земуну је пример добре праксе јер је спонтано претрпела трансформацију. Ова школа са дугом традицијом успешног образовања и ре/хабилитације глуве и наглуве деце, радила је на основу правилника о наставном плану и програму за глуве и наглуве ученике, као и све школе овог типа док су биле „подељене по типу сметње“. Када је дошло до великих друштвено-економских промена у Србији, како је описано у поднаслову „Образовни систем у Србији“, ова школа није успела да се прилагоди новонасталој ситуацији, а посебно последњих 10 година.
Последице тога су биле да је простор оронуо и постао нефункционалан, опрема за рад је дотрајала и застарела, зидови и намештај су били руинирани, а двориште више није имало употребну вредност за делатност образовања деце са сметњама у развоју. Дефектолози/наставници нису имали прилику да се стручно усавршавају, а једино што им је преостало било је знање које су имали и воља за рад, па су многи самостално креирали наставна средства и едуковали се путем интернета. Нажалост то није било довољно, па је школа скоро остала без ученика.
Интензиван развој и реорганизација школе почиње од 2014. године. Сви објекти су реновирани, набављена је најсавременија опрема за рад, двориште је обновљено и изграђен је сензорни врт, дефектолози су почели интензивно да похађају програме стручног усавршавања, уведене су нове методе и програми рада. Спроводи се велики број пројеката који су омогућили уврзан развој, а неке од пројеката спроводи и невладина организација „Помоћ породици“.

Школа данас, осим деце са оштећењем слуха, прима децу без обзира на тип сметње, а као и у свим школама, највише је деце са поремећајима из спектра аутизма и вишеструко ометене деце. У саставу ове школе су и предшколске групе и интернат који омогућава да деца из целе Србије користе специјализоване услуге едукације и рехабилитације. Школа пружа додатну подршку дефектолога и логопеда деци која похађају „редовне“ вртиће и школе.

Пример 3: **Школа са домом ученика „Бубањ“, Ниш**

И ова школа се иницијално бавила образовањем и васпитањем глуве и наглуве деце, али је благовремено почела да се прилагођава потребама корисника. Последњих година школа се све више развија и прераста у Регионални центар подршке деци са различитим сметњама у развоју у Југоисточном региону Србије.

У оквиру ове установе са којом организација „Помоћ породици“ има веома добру сарадњу, обављају се следеће делатности као што су: рани третман, предшколско образовање, основно образовање, средње стручно образовање, интернатски смештај за децу из региона, сервис за пружање подршке деци са сметњама у развоју из „редовних“ вртића и школа и омладини и одраслим лицима са тешкоћама у развоју. У овој установи сматрају да је све већи број деце са најразличитијим развојним поремећајима наметнуто потребе за новим услугама којима се уврзано прилагођавају. Установа има савремено опремљене кабинете (снузелен соба, сензорна соба, монтесори кабинет, кабинет за реедукацију психомоторике, кабинет за фонетску ритмику, аудиометрију и фитинг слушних апарата...) Поред затвореног простора у оквиру школске зграде од велике користи за децу је сензорни парк у дворишту школе где у природним условима, поред релаксације, деца могу да се ре/хабилитују, сензо-моторно стимулишу, образују и васпитавају.

И друге школе за образовање деце са сметњама у развоју успешно раде и развијају се, свака на свој начин. Препоручујемо да се формира радна група и да се израде посебни правилници који би допринели унапређивању рада у школама за образовање деце са сметњама у развоју. На овај начин би се разрешиле и бројне недоумице, а посебно оне које се односе на вођење документације и примену редовног плана и програма у условима када се за сваког ученика израђује ИОП2.

Уместо закључка

На конференцији за медије одржаној у Медија центру пре пет година (11.6.2013. године) у склопу пројекта „Подршка деци са сметњама у развоју кроз едукацију и успостављање међусекторске сарадње на локалном и регионалном нивоу у Србији“ саопштили смо закључке до којих смо дошли током спровођење пројекта. Активности су реализоване уз подршку Амбасаде Финске, а о значају активности које смо спровели говори Награда града Београда за област образовања коју смо добили 2014. године. Сада поново наводимо те исте препоруке које су и после пет година актуелне. Неки проблеми су решени, проблеми који нису решени су постали још већи, а у међувремену су се појавили нови проблеми.

- Инклузија је прихватање и припадање. Почиње од рођења и због тога треба јачати породицу (финансијски, знањем, емотивном подршком, стручном подршком...)
- Први који се сусрећу са дететом су здравствени радници. И њима је неопходна едукација о начину саопштавања родитељима и породици о рођењу детета са сметњама у развоју.
- Инклузија почиње у породици. Ако дете већ од рођења има сметње у развоју, важно је да га породица прихвати.
- Укључивањем у васпитно обазовни систем дете предшколског узраста стиче знања и вештине које су потребне за живот.
- Предшколска установа би уз одговарајућу подршку стручњака и локалне заједнице требала да буде чврста карика која трасира даљу инклузију детета у образовни систем. Сви ти сегменти су делови пута који када се саставе један са другим завршавају самосталним животом у мери у којој је то могуће.
- У центру збивања мора бити дете са сметњама у развоју са својим специфичним потребама које су у зависности од сметњи које дете има.
- У Србији постоји мали број установа које се баве дијагностиком и третманом за децу са сметњама у развоју, а у порасту је број деце којој је потребна додатна подршка. До професионалаца у државним установама је веома тешко доћи. Приватне услуге су скупе и родитељи најчешће не могу то да приуште својој деци и деца остају без одговарајућег третмана. Ситуација у Београду и већим градовима је боља него у мањим срединама.
- Инклузија не искључује рад дефектолога. Специјална едукација и рехабилитација није зграда специјалне школе, а третман се може спроводити и у редовној школи, вртићу..
- Дефектолози и други стручњаци који су специјализовани за пружање третмана деци са сметњама у развоју морају бити укључени у пружање услуга. Њима су потребне сталне едукације и усавршавања.
- Велика одговорност лежи на локалној заједници и локална заједница мора да нађе начине да предвиди и обезбеди средства за услуге за децу са сметњама у развоју.
- Добра решења која су дата у законима не примењују се у пракси. Проблем је неефикасна примена закона.
- Добри примери инклузије из Европских земаља не могу се копирати, већ се морају прилагодити нашим условима и изнаћи оригинална решења.
- И поред великог улагања у откривање сметњи у развоју, рани третман, специјалну едукацију и рехабилитацију и инклузивно образовање, на крају највећи број деце са сметњама у развоју не може да се запосли, не може да живи самостално и остаје брига породице.
- Особе са инвалидитетом не могу да остваре читав спектар социјалних услуга у заједници који би им омогућили што самосталнији и квалитетнији живот. Посебно је потребно омогућити становање уз подршку и програме подршке родитељима.
- Тече већ четврта година (2013.год.) од како је образовна инклузија и законски препозната. Закон се спроводи уз бројна објашњења, правилнике, препоруке, мишљења, али и бројне недоумице.
- Због добробити детета треба премостити јаз између специјалних и редовних васпитно образовних установа , између дефектолога и наставника, између родитеља и стручњака. Потребно је пронаћи модусе сарадње и тиме удахнути живот у законска решења.
- Остало је још много простора за побољшање законских и других решења и сви имамо још много посла да би инклузија добила свој прави облик. Мера успешности друштва у области инклузије је колико је младих људи са инвалидитетом успешно укључено у друштво.

И на крају ове брошуре, можемо цитирати мишљење нашег сарадника, чувеног дечјег психијатра проф. др Светомира Бојанина, који када говори о образовном систему, сматра да се „школа битно огрешила о децу са дисхармоничним неуропсихичким развојем... јер није благовремено увидела потребу да подеси свој приступ и начин обуке према упојединаченим особинама деце“.
Зато је неопходно да се деци са сметњама у развоју обезбеди да уче у складу са својим могућностима и потребама.

Коришћена литература

1. Brojčin, B., Glumbić, N. (2017). Republic of Serbia. In M. L. Wehmeyer, J. R. Patton, (Eds.), The Praeger International Handbook of Special Education (pp. 211–223). Santa Barbara, California: Praeger.

2. Несторов, С., Несторов, В., Абрамовић Савић, Љ. (2013). Саопштење у Медија центру „Наша искуства у пољу инклузије“, http://www.pomocporodici.org.rs/sr/nase-vesti/186-saopstenje-nasa-iskustva-na-polju-inkluzije, Помоћ породици, Београд

Да наше специјалне школе буду као европске
Препоруке за унапређивање рада школа за децу са сметњама у развоју у Србији

Издавач:
Помоћ породици, Београд
www.pomocporodici.org.rs

Аутори:
др Стеван Несторов
проф. др Ненад Глумбић
др Виолета Несторов
прим. др Љиљана Абрамовић Савић
Јелена Вукић

Сарадници на изради препорука:
мр Славица Марковић
Виолета Страхињевић

Сарадник у пројекту:
Татјана Дошло

Штампа:
Штампарија Интранет

Тираж: 500

Београд, 2018

ISBN

Публикација је издата у оквиру пројекта „Да наше специјалне школе буду као европске“ који се спроводи у оквиру Еразмус+ програма Европске уније, намењена је за слободну употребу и не продаје се. Уколико се преузимају делови текста потребно је цитирати. Ставови и мишљења који су изнети у овој публикацији припадају искључиво ауторима и не могу се сматрати званичним ставовима донатора Европске уније.

Фото: С. Несторов, Медија Центар

Захваљујемо се на сарадњи у пројекту:
Tempus fondacija, Beograd; Embassy of Sweden in Belgrade; Täby gymnasiesärskola och grundsärskola, Stockholm, Sweden; Balders Hus – Särskola, Norrtälje, Sweden; Täby kommun, Stockholm, Sweden; Tatjana Došlo; Eva Bergstrom; Carina Kohl.

Let´s make our special education schools more European
Project by NGO FAMILY CARE Belgrade

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

The European Union support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the EU cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Циљ нам је да кроз пројекат допринесемо унапређивању специјалне едукације и рехабилитације деце са сметњама у развоју у Србији. Назив пројекта симболично осликава нашу идеју европске димензије промена у области образовања деце са сметњама у развоју у „специјалним“ школама. Помоћ породици је једна од најстаријих невладиних организација у Србији, основана јуна 1993. године. Као образовна установа спроводимо програме неформалног образовања наставника, васпитача, дефектолога, лекара.

У оквиру издавачке делатности објавили смо већи број књига међу којима посебно место заузима стручна литература и литература за родитеље. У оквиру наше филмске продукције имамо неколико кратких документарних филмова и едукативне филмове.

Лауреати значајног друштвеног признања у Србији, Награде града Београда за област образовања, су чланови нашег ауторског тима, а признање је добијено управо за допринос у области образовања деце са сметњама у развоју у Београду.

DA NAŠE SPECIJALNE ŠKOLE BUDU KAO EVROPSKE
Let´s make our special education schools more European

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Let´s make our special education schools more European

Project by NGO FAMILY CARE Belgrade

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

---

25 ГОДИНА РАДА
НВО ПОМОЋ ПОРОДИЦИ

ОБРАЗОВАЊЕ EDUCATION
ИЗДАВАШТВО PUBLISHING
ПРОЈЕКТИ PROJECTS
САВЕТОВАЊЕ COUNSELLING